

IDEOLOGUL DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR

Simona PREDA

Abstract: The analysis of the educational propagandist's institution – which operated according to certain rules – contributes to the development of the perspective on the role that propaganda played in the survival of the regime. The propagandist - the representative of the institution, was a voice of power, was part of its content and contributed to the development of official rhetoric (by disseminating ideas and materials and gathering information) helping in this respect the central nomenclature to penetrate into the most intimate layers of society. Its importance is both a practical one – it is the instrument, the vector of propagation of a type of message and speech, but also an emotional one – representing the power of the regime, its ubiquity and control in each sector of activity. The message of the propagandist in pre-university education had to be noted primarily by clarity and adequacy to the age group to which he was referring. Its main means of communicating the entire Marxist-Leninist teaching to preschoolers and small school children was based on visual way, symbols, concrete actions, storytelling, moving to places of memory and less on written materials. Periodic publications – brochures, gazettes – were in turn a way of conveying a perceptible message only by older middle school students, so in the speech in front of the class a combination of auditory, visual and practical was chosen. The competences of the ideologue in pre-university education were rather methodical and their quality of being a good teacher, of being patient, of interacting warmly within groups of students, of gaining their trust and of offering alternatives to which they feel safe and his role was major, since he was the first teacher to provide children with the first notions of Marxism-Leninism.

Keywords: propagandist, Marxism-Leninism, ideologue, Communism.

Premisa de la care s-a pornit cercetarea este că instituția propagandistului nu presupune un construct birocratic încremenit care a dus la crearea unui tip de discurs artificial, rupt de realitățile instituțiilor de învățământ. Crearea și întreținerea funcției propagandistului – a ideologului din cadrul învățământului – a presupus reevaluarea sa periodică, funcționarea după anumite principii, dar și instruirea și educarea continuă a acestuia. Analiza instituției propagandistului din învățământ – care funcționa după anumite reguli – contribuie la dezvoltarea perspectivei asupra rolului pe care propaganda l-a avut în supraviețuirea regimului¹.

Propagandistul - reprezentantul instituției, a fost o voce a puterii, a făcut parte din conținutul ei și a contribuit la dezvoltarea retoricii oficiale (prin difuzarea de idei și materiale și prin strângerea de informații) ajutând în acest sens nomenclatura centrală să pătrundă în straturile cele mai intime ale societății. Importanța sa este atât una practică – el este instrumentul, vectorul de propagare al unui tip de mesaj și de discurs, dar și una emoțională – reprezentând puterea regimului, omniprezența și controlul său în fiecare sector de activitate. Începând cu jumătatea anilor 60 se simte la nivel social și educațional o schimbare a funcțiilor propagandei, cu un accent mai mare pus pe funcția de socializare și educare și mai puțin pe cea persuasivă. Controlul asupra societății a rămas însă același².

¹ Cristina Preutu menționează în volumul său *Propaganda politică în România socialistă. Practici instituționale și tehnici de comunicare 1965-1974*, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2017, p. 265, că „în ciuda unor continue organizări și perfecționări a metodelor de instruire a diferitelor categorii de propagandiști, nu putem vorbi despre o categorie coerentă a birocrăției comuniste. (...) De la definirea propagandistului ca ideolog, activist cultural, activist de partid și așa mai departe, la practica unor comportamente și atitudini care să reflecte întruparea lor drept exemple ale Omului Nou, toate duc la constatarea că, de cele mai multe ori, profilul de propagandist sau de Om Nou a venit doar în urma exercitării unei anumite sarcini sau funcții”.

² De menționat în acest sens este și parțiala reconciliere care s-a realizat între reprezentanții puterii politice și societate în anii de debut ai conducerii lui Nicolae Ceaușescu, care pe fondul creșterii popularității sale, a fundamentat și premisele cultului personalității, ce cu timpul va înregistra un caracter tot mai accentuat.

Întrebările care se ridică, atunci când este vorba despre ideologul din învățământul preuniversitar, țin în primul rând de specificitatea și pregătirea acestuia în raport cu grupul de vârstă căruia acesta i se adresează. Materialele pe care acesta le utilizează în fața clasei și evenimentele pe care le organizează cu elevii reprezintă, de asemenea, o temă de discuție. Totodată, strâns legată de activitatea ideologului din acest palier, este înființarea Organizației de Pionieri și a celei denumite Șoimii Patriei, întrucât domeniul de referință al acestuia se desfășoară în raport cu aceste organizații. Dincolo de manualele școlare, un rol important în coordonarea activității ideologice de la clasă l-au deținut publicațiile periodice pentru copii, în contextul cărora profesorul propagandist avea referințe actuale despre ceea ce puterea dorea să difuzeze mai departe. Din conținutul stenogramelor ședințelor de la vârful decizional aflăm și mesajul pe care Secția de Propagandă dorea să îl transmită acestui grup de vârstă prin intermediul ideologilor din unitățile de învățământ și totodată modificările tematice ale anumitor manuale.

Mesajul propagandistului din învățământul preuniversitar trebuia să se remarce în primul rând prin claritate și adecvare la grupul de vârstă la care se raporta. Principalul său mijloc de a comunica întreaga învățătură marxist-leninistă preșcolarilor și școlarii mici se baza pe modalitatea vizuală, pe simboluri, pe acțiuni concrete, pe povestire, pe deplasare către locuri ale memoriei și mai puțin pe materiale scrise. Publicațiile periodice – broșurile, gazetele – reprezentau la rândul lor o modalitate de a transmite un mesaj perceptibil doar de elevii mai mari, de gimnaziu, prin urmare, în discursul din fața clasei s-a optat pentru o îmbinare dintre auditiv, vizual și practic.

Competențele ideologului din învățământul preuniversitar țineau mai degrabă de metodică și de calitatea acestuia de a fi un bun dascăl, de a avea răbdare, de a interacționa cu căldură în cadrul grupurilor de elevi, de a le câștiga încrederea și de ale oferi alternative față de care aceștia să se simtă în siguranță. Deși la prima vedere pare facil a relaționa cu elevi de vârstă mică, în realitate, foarte mulți dintre aceștia se intersectau în mediul familial și cu un discurs alternativ față de regimul comunist, care cultiva în sufletul lor teama, neîncrederea sau suspiciunea. Era responsabilitatea profesorului ideolog de a-i convinge că mesajul pe care aceștia îl primeau la școală era cel de care ei aveau nevoie. În acest sens, puterea exemplului, recursul la modelele din trecut,

vizitele la locurile memoriei și comparația în favoarea cauzei socialiste reprezentau chei ale discursului de care acesta trebuia să țină seama.

Încă de la începerea școlarizării, copilul era pus în fața unui proces de asimilare a principiilor comuniste, printre care prima iubirea față de lider. În primul articol al legii nr.6, din 14 martie 1969, privind statutul personalului didactic din RSR, se menționa:

„... personalul didactic din Republica Socialistă România are misiunea nobilă și de înaltă răspundere socială și patriotică de a realiza țelurile învățământului, contribuind la formarea multilaterală și armonioasă a personalității umane, la înflorirea orânduirii și națiunii noastre socialiste. Personalul didactic înfăptuiește politica Partidului Comunist Român și a statului român în domeniul învățământului; el asigură tinerelor generații pregătirea de cultură generală și de specialitate, în vederea integrării active în viața socială, le formează conștiința științifică despre natură și societate, le cultivă dragostea nețărmurită față de patrie și popor, devotamentul față de cauza socialismului, pentru idealurile de pace, înțelegere între popoare și progres social”³.

Din punct de vedere demografic, în timpul regimului comunist, natalitatea a fost în creștere⁴, or acest fapt a presupus și o atenție sporită a decidenților politici față de organizarea instituțională a copiilor. În 1949, numărul grădinițelor crescuse – 3142 față de 2253 în anul precedent – și se creaseră câteva școli pedagogice pentru pregătirea corpului didactic necesar acestor instituții. Un număr mai mare de copii a atras după sine și un personal mai mare în vederea pregătirii lor ideologice, întrucât revistele pentru copii „Licurici” și „Pogonici” și-au informat cititorii, chiar de la vârsta de 4 ani,

³ Pentru detalii vezi ANR, fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 22/1969, f.24.

⁴ Potrivit datelor prezente pe site-ul Fondului ONU pentru Populație în lume și în Cartea Verde publicată de această organizație, evoluția natalității în România este următoarea: rata brută a natalității până în anul 1966 a fost de 14.3 (0/00). După 1967, când au fost interzise avorturile, natalitatea a crescut până la 27,4 (0/00), iar în perioada 1986-1989, natalitatea avea valori de aproximativ 16 (0/00). În anul 1989 s-au născut 369 000 de copii (comparativ cu 2012, an în care s-au născut, conform aceluiași date, 198 770 de copii).

despre marea experiență a Uniunii Sovietice⁵. Prin urmare, odată cu primii pași în grădiniță, educația copilului conținea elemente de ideologice, adecvate vârstei sale.

În volumul său referitor la tranziție și continuități din perioada comunistă⁶, istoricul și sociologul Augustin Cătălin Stoica menționează situații – bazate pe mărturii orale și studii de caz – în care, la începutul anilor '50, copiii din anumite sate erau tratați diferențiat din cauza părinților care nu se înscriseră încă la colectiv:

„«Ia să vedem», spunea învățătorul, «cine a mai rămas din clasă și nu a trecut la colectiv? Uite numai voi doi ați rămas!» și mă arăta pe mine și pe încă o fată. Și eu mă duceam acasă și spuneam «Hai, tată, uite, numai noi am rămas și ne arată cu degetul!» și tata nu voia»⁷.

Sanționați în fața clasei de către profesorul ideolog, elevii se ciocneau pentru prima dată cu sentimentul de neapartenență, de neadecvare la lumea în care trăiau și, cu toate că nu dispuneau de un cod de deciptare a situației politice, aceștia trăiau sentimentul frustrării. Realitatea la care erau martori propunea cu totul alte coordonate decât cea cu care fuseseră obișnuiți. Prin urmare, discursul propagandistului din situații ca acelea descrise mai sus ținea de persuasiune, convingere și atragere a acestora în ceea ce presupunea universul comunist.

Copilul – ca subiect – a reprezentat o figură privilegiată în cadrul mitologiei comuniste, întrucât el simboliza viitorul, „acea generație care va prelua din mâinile lui Stalin, steagul pe care, odată, îl înălțase triumfător, Lenin”⁸. Cadrul de formare și dezvoltare a *omului nou*, atunci când se discuta

⁵ *Procesul verbal și stenograma ședinței Biroului Politic din ziua de 7 februarie 1949*, în AMR, fond microfilme, r. AS1-400, c. 11-32.

⁶ Augustin Cătălin Stoica, *România continuă. Schimbare și adaptare în comunism și postcomunism*, București, Editura Humanitas, 2018, pe baza unor observații de teren referitoare la procesul colectivizării din satele Vadu Roșca și Nănești.

⁷ Augustin Cătălin Stoica, *op.cit.*, p. 63.

⁸ Adrian Cioroianu, „Lumina vine de la Răsărit. «Noua imagine» a Uniunii Sovietice în România postbelică, 1944-1947”, în *Mituri istorice românești* (coord. Lucian Boia), Editura Universității din București, 1995, p. 95.

despre copii, despre elevi, îl constituia desigur organizația pionierilor. A fi mândrul purtător al cravatei roșii era sinonim cu a face parte din rândurile celor mai tineri comuniști, cu responsabilitatea de a duce neclintit la îndeplinire mai departe cuvântul partidului. Modelul tinerilor sovietici⁹ a constituit un reper bine conturat în arsenalul propagandei în România epocii, întrucât acești tineri știau mai bine decât oricine și „înțelegeau să devină folositori în viață și să facă bine altora și lor înșiși”¹⁰. Prin intermediul acestora, tinerilor români li se inoculau – alături de valorile marxism-leninismului – cultul muncii, cuceririle științei și ideile despre progres.

Primele detașamente de pionieri au fost înființate în urma Plenarei din 22-24 decembrie 1948 de către CC al PMR (deși ca terminologie Organizația de Pionieri a luat naștere la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, având chiar și o revistă intitulată „Înainte”, urmând ca, în 1947 pionierii să fie încadrați în UAER – Uniunea Asociațiilor de Elevi din România). Nașterea oficială a organizației a avut loc la data de 30 aprilie 1949¹¹, în cadrul unei sesiuni festive ținute în incinta Teatrului Giulești (atunci Palatul Cultural Gheorghe Gheorghiu-Dej), la care a participat toată conducerea de partid și de stat și în timpul căreia 500 de copii au rostit primii un *Angajament solemn*.

⁹ Referitor la acest subiect vezi lucrările semnate de M.I. Kalinin, *Drumul glorios al Comsomolului*, ediția a II-a, București, Editura Tineretului, 1948, V.I. Stalin, *Despre sarcinile Comsomolului*, București, Editura Tineretului a CC a UTM, 1953 și Gh. Moș, V. Ștefănescu, C. Mocanu, *Contribuții la istoria organizației marxist-leniniste de tineret din România*, București, Editura Tineretului, 1959.

¹⁰ „Ce-și doresc copiii de azi”, în *Licurici*, nr. 59/1948.

¹¹ Momentul nu va rămâne fără ecou nici în periodicele pentru copii de-a lungul perioadei comuniste, iar din acest punct de vedere menționăm doar un articol din revista „Cutezătorii” semnat treizeci de ani mai târziu de către B. Caragiale și intitulat *Tradiții de lumină ale cravatei roșii cu tricolor* – un documentar alcătuit pe baza unor exponate aflate la Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, la sfârșitul căruia autorul specifică : „Organizația Pionierilor a străbătut apoi drumul ascendent al unei glorioase istorii pe care o scrie poporul român sub conducerea Partidului Comunist Român. A cunoaște tradițiile revoluționare de luptă ale organizației noastre constituie pentru fiecare pionier un puternic îndemn de a munci, a învăța și a trăi în chip comunist”; vezi B. Caragiale, *Tradiții de lumină ale cravatei roșii cu tricolor*, în „Cutezătorii”, An XIII, nr. 24-25, (611-612), joi 14 iunie 1979, p.4-6.

Creată ca satelit al UTC, subordonată partidului, în primii ani de comunism între 1948 și 1966, mișcarea pionierească – așa cum a fost denumită – s-a remarcat încă de pe atunci, în cadrul activității de masă de natură educativ-ideologică de creare a *omului nou*, și prin participarea la activități de natură economică, „obștești”, printre care: strângerea recoltelor, sub egida „Spic cu spic, patriei snop”¹², creșterea iepurilor de casă, a viermilor de mătase etc.

Firește că și în cadrul acestor activități desfășurate departe de sălile de clasă rolul profesorului ideolog a fost major. Elevilor li se explicau în acest context beneficiile colectivizării, rolul covârșitor pe care ideile socialiste le aveau în lume și avantajul de a fi martori ai acestei realități. Anterior anului 1966¹³ din organizație făceau parte copiii cu vârste cuprinse între 9 și 14 ani, ulterior vârsta la care copiii au fost primiți în rândurile pionieriei a fost coborâtă la 7 ani, iar intrarea în rândurile Organizației de Pionieri¹⁴ se făcea într-un cadru festiv.

Organizația pionierilor, ca organizație revoluționară de masă a copiilor cu vârste cuprinse între 7 și 14 ani, era menită să contribuie, alături de școală și familie, la educarea și formarea lor comunistă. Întreaga activitate a pionierilor

¹² Tradiționalei acțiuni de masă „Spic cu spic patriei snop” îi succede, începând cu anul 1969, o amplă mișcare prin care pionierii sunt prezenți ani de an la activitățile din agricultură, intitulată sugestiv „Săptămâna primăverii”. În anii '80 a fost instituită ideea de practică școlară/muncă patriotică – timp de două săptămâni după deschiderea anului școlar, pionierii, supravegheați de profesori culegeau recoltele, iar cei harnici erau „evidențiați” în caiete speciale.

¹³ În anul 1966 s-a organizat și prima Conferință Națională a Organizației Pionierilor, care „a marcat apropierea mult mai puternică a copiilor țării față de tradițiile revoluționare, patriotice ale întregii istorii a României”, iar anul 1966 „a reprezentat startul de la care au pornit și s-au dezvoltat cele mai atrăgătoare, mai frumoase și mai eficiente acțiuni pionierești” – pentru detalii referitoare la etapele Organizației Pionierilor vezi *La a 35-a aniversare a Organizației Pionierilor. Tovarășului Nicolae Ceaușescu - Omagiul dragostei nemărginite din inimile noastre de copii*, București, Editura Consiliului Național al Organizației Pionierilor, 1984, pp.11-16.

¹⁴ În anul 1969, Nicolae Ceaușescu a înmănat Organizației Pionierilor aflată la a XX-a sa aniversare, Ordinul „Steaua Republicii Socialiste România” clasa I – pentru detalii *La a 35-a aniversare a Organizației Pionierilor. Tovarășului Nicolae Ceaușescu - Omagiul dragostei nemărginite din inimile noastre de copii*, ed. cit., p. 13-14.

se desfășura sub conducerea nemijlocită a partidului comunist, prin urmare puternica influență a acestuia se făcea vizibilă în funcționarea organizației, la toate nivelurile. Nimic nu era lăsat la voia întâmplării, totul era marcat de o anumită rigoare și disciplină, distincțiile și sancțiunile erau prescrise după regulamente și ritualuri evasi-militare, programul petrecut în școală, dar și timpul liber, erau formalizate, pentru că, în esență, a fi pionier presupunea un anumit *modus vivendi* în care totul se nota și se cuantifica.

Odată depășită fervoarea internaționalistă a anilor '50, condițiile și cerințele ce trebuiau îndeplinite de către pionieri pentru a accede în organizație și pentru a beneficia de distincții au fost și ele modificate în acord cu noile cerințe ale ideologiei. Au dispărut din reviste și literatură figura pionierului Morozov – exemplul prin excelență de care se serveau propagandiștii în cadrul cursurilor la clasă – precum și fotografiile care-l înfățișau pe Stalin îmbrățișând pionierii. Totodată, tema prieteniei cu pionierii din Uniunea Sovietică a cunoscut un real declin. În fond, aceste schimbări de orientare, de persoane, de structuri și de sigle au reprezentat ecoul imediat al schimbării din anul 1965 a garniturii din fruntea partidului (înlocuirea liderului suprem, Gheorghe Gheorghiu-Dej – decedat în martie 1965 – cu mai tânărul Nicolae Ceaușescu).

În conformitate cu noua orientare politică, pionieria însăși s-a reinventat ca sistem. Rezultatul acestui proces de „rebranduire” a fost vizibil abia la sfârșitul anului 1966 (noiembrie), moment în care a avut loc prima Conferință Națională a Organizației Pionierilor, în cadrul căreia au fost adoptate principalele documente: *Statutul unităților și detașamentelor de pionieri din RSR*, precum și *Regulamentul Consiliilor Organizației Pionierilor din RSR*. În conținutul *Statutului* era stipulat foarte explicit că organizația pionierilor este o organizație care îi ajută pe membrii ei să cunoască și să înțeleagă politica PCR¹⁵, și în același timp îi mobilizează să participe, după puterile lor, la îndeplinirea acesteia. Totodată, *Statutul* precizează că pionierii au datoria să cunoască tradițiile și trecutul glorios de luptă ale poporului român și ale clasei muncitoare. Această prevedere (directivă) avea să propulseze enorm istoria ca

¹⁵ Dacă Republica Populară Română (RPR) devenise Republica Socialistă România (RSR), Partidul Muncitoresc Român devenise Partidul Comunist Român, iar aceste schimbări presupuneau, prin urmare, că pionierii înșiși aveau lucruri noi de învățat.

disciplină de studiu și mai ales ca mijloc de transmitere a mesajului propagandistic.

Din perspectiva statisticilor, în anul 1949 existau în România 13 500 de pionieri¹⁶ (elevi între 9 și 14 ani), în anul 1960 numărul lor a ajuns la 1 milion, urmând ca în anii '80 Organizația Pionierilor să numere peste 2,5 milioane de membri, incluzând totalitatea școlărilor de până la 14 ani.¹⁷

În toată această amplă desfășurare emoționantă și meticolos organizată se pune un accent deosebit pe ideea onoarei (*teza înnobilării comuniste*, după afirmația făcută de scriitorul Ion Manolescu într-un studiu referitor la abecedarele comuniste)¹⁸ în conformitate cu care cravata, bucățică ruptă din drapelul PCR și înnodată la gâtul elevului îi aducea acestuia un capital formidabil de noblețe socială și un motiv întemeiat de mândrie, de superioritate, de conștiință a faptului că a fost *ales* să apere partidul.

Totodată, din organizarea momentului înnobilitant nu lipseau „raportările”, scurtele „comenzi”, îndemnurile și răspunsurile tip la îndemnuri – un întreg dialog dezvăluind un imaginar cu conotații militare, formule cu care elevii trebuiau să se familiarizeze. Organizată ca o armată la scară mai mică, ușor de manevrat și de instruit, masa de pionieri abia intrați în sistem trebuia să facă rapid pasul înainte către statutul de cadre ale Republicii.

Pionieria era un fapt trăit, devenea pionier atunci când detașamentul considera că este momentul, însă instructajul pionieresc se extindea practic asupra întregii existențe cotidiene a elevului, începând de la clasele primare și de la abecedar. A fi pionier se conjuga cu devotamentul, cu onoarea, cu patriotismul – termeni interpretați în contextul vocabularului comunist. Sala de clasă în care se învăța era înnobilitată și ea cu atributele onoarei pionierești: exista în fiecare asemenea spațiu, undeva, cât mai în față, așa-numita „bancă de onoare”, în care erau așezați pionierii-model, apoi „panoul de onoare”, unde erau expuse fotografiile premianților, diplomele de onoare etc. Manualele școlare conțineau imagini cu pionieri, povestiri și poezii din viața pionieriei,

¹⁶ ANR, fond CC al PCR, Secția Organizatorică, dosar nr. 32/1950, f. 31.

¹⁷ ANR, fond CC al PCR, Secția Organizatorică, dosar nr.7/1984, f. 74.

¹⁸ Ion Manolescu, „Abecedarele, o paraliteratură politică”, în *Explorări în comunismul românesc* (autori Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir), vol.1, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 223.

lecturile care se efectuau la clasă aveau toate un conținut asemănător și totul sta sub semnul optimismului, al bucuriei, al năzuinței (un alt termen folosit foarte des în descrierile epocii).

În timpul regimului Ceaușescu (1965-1989), președinți ai Consiliului Național al Organizației Pionierilor au fost: Traian Pop (1966-1968), Virgiliu Radulian (1968-1975), Constantin Boștină (1975-1980), Mihai Hârjău (1980-1983) și Poliana Cristescu (1983-1989).

În vederea înregimentării de la cea mai fragedă vârstă – preșcolară și școlară mică – prin Programul de măsuri pentru aplicarea hotărârilor Congresului al XI-lea al Partidului (1974), ale Congresului educației politice și al culturii socialiste, în domeniul muncii ideologice, politice și cultural educative (1976), s-a hotărât constituirea Organizației Șoimilor Patriei, care, împreună cu Organizația Pionierilor și Uniunea Tineretului Comunist, urma să se integreze procesului de reeducare revoluționară a tinerei generații. Nou înființata organizație se consideră că a fost creația originală a lui Nicolae Ceaușescu, întrucât în nicio altă țară a lagărului fost socialist nu mai exista o astfel de structură menită să educe copiii în sens ideologic începând cu anii grădiniței. Șoimii urmau să contribuie și ei la „crearea societății socialiste multilateral dezvoltate” și la întărirea cultului personalității președintelui (iar după anii '80, și a consoartei acestuia)”. Aceasta cuprindea atunci 1,1 milioane de copii pentru ca în deceniul următor numărul lor să ajungă la 1,5 milioane de membri¹⁹. La 10 decembrie 1976 s-a constituit, la nivel central, Comisia pentru îndrumarea activității Organizației Șoimilor Patriei, din care făceau parte adulți și pionieri-membri ai Consiliului Național al Organizației Pionierilor (CNOP), precum și reprezentanți ai Ministerului Educației și Învățământului, CC al UTC, mame eroine. La nivel local (comune, orașe, municipii), Comisiile pentru îndrumarea activității Șoimilor Patriei se constituiau cu prilejul alegerii Consiliilor Organizației Pionierilor, alegeri care aveau loc o dată la 5 ani. Aceste Comisii aveau ca organ executiv de conducere – atât la nivel central, cât și teritorial – Biroul. Organizația Șoimii Patriei avea menirea de a contribui la „educarea moral-civică a copiilor, în spiritul umanismului, al dragostei și respectului față de patrie și popor, față de Partidul Comunist Român.”

¹⁹ ANR, fond CC al PCR, Secția Organizatorică, dosar nr. 104/1977, ff. 77-90, și Idem, dosar nr. 5/1977, ff. 1-18.

Organizația își desfășura întreaga activitate sub conducerea PCR, iar sarcina îndrumării ei revenea Organizației Pionierilor²⁰.

Activiștii Organizației Șoimilor Patriei și Pionierilor – respectiv profesorii propagandiști și întreg personalul auxiliar – erau pregătiți în Centrul de perfecționare a cadrelor care muncesc cu Pionierii de pe lângă CNOP, Academia Ștefan Gheorghiu, școlile interjudețene de partid, dar și în casele Pionierilor și Șoimilor Patriei răspândite în toată țara²¹. În volumul editat de CNOP în anul 1985²² sunt trasate sarcinile politico-educative pentru educatorii (propagandiști) Șoimilor Patriei, respectiv ce noțiuni obligatorii trebuiau transmise copiilor:

„Cunoașterea drapelului PCR, recunoașterea portretului tovarășului Nicolae Ceaușescu și al tovarăsei Elena Ceaușescu, informarea copiilor asupra înaltelor funcții pe care le îndeplinesc pe linie de partid și de stat, prezentarea unor aspecte semnificative din copilărie și adolescență, a principalelor momente din activitatea revoluționară din trecut și din ultimele decenii; sublinierea rolului hotărâtor al tovarășului Nicolae Ceaușescu și al tovarăsei Elena Ceaușescu în asigurarea tuturor condițiilor de creștere și educarea a

²⁰ Regulamentul organizației stabilea activitățile pe care urmau să le desfășoare copiii: „Cunoașterea de către copii a tradițiilor luptei poporului nostru, a clasei muncitoare și a PCR (...), prețuirea de către copii a realizărilor istorice obținute în construcția socialismului, a activității pe care o desfășoară clasa muncitoare, întregul popor, eroii muncii socialiste și fruntașii în producție în uzine, pe șantiere și ogoare (...) serbări și spectacole prilejuite de aniversarea unor evenimente din istoria patriei și partidului.” Intrarea copiilor în Organizația Șoimilor Patriei avea loc într-un cadru festiv, în prezența părinților și reprezentanților ai organelor de partid și de stat de la nivel local și central. Era un moment extrem de bine organizat, cu tot ceremonialul, iar cu acest prilej, pionierii le înmânau șoimilor însemnele organizației, respectiv drapelul, cravatele și insignele. În anul școlar 1984-1985, efectivul Organizației Șoimii Patriei era de aproximativ 1,1 milioane de membri, organizați în aproximativ 46 000 de grupe.

²¹ Nume: Radu Podgoreanu (fost activist al CNOP, 1987), Eugen Arnăutu (membru în Biroul CNOP, președinte al CJ al Organizației Pionierilor Dolj între 1986-1989), Viorel Pupeza (șef de Comisie și membru în Biroul CNOP în 1985). Cadrele de bază ale celor două organizații erau retribuite cu sume lunare plătite de CNOP.

²² *Educația comunistă, patriotică, revoluționară a șoimilor patriei*, CNOP, 1985.

copiilor, de dezvoltare economico-socială a patriei noastre. Inițierea asupra unor elemente accesibile lor cu privire la rolul conducător al partidului în societatea noastră, al calității acestuia din centrul vital al națiunii noastre, asupra necesității de a urma întocmai îndemnul și chemările partidului, ale conducerii sale. (...) cunoașterea de către copii a tradițiilor luptei poporului nostru, a clasei muncitoare și a PCR (...), prețuirea de către copii a realizărilor istorice obținute în construcția socialismului, a activității pe care o desfășoară clasa muncitoare, întregul popor, eroii muncii socialiste și fruntașii în producție în uzine, pe șantiere și ogoare (...), serbări și spectacole prilejuite de aniversarea unor evenimente din istoria patriei și partidului.”

„Învățământul – factor principal de cultură și civilizație, de educare a omului nou – asigură înfăptuirea politicii partidului și statului (...), formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a tineretului, creșterea unei generații temeinic pregătite pentru muncă și viață, devotate patriei, partidului și poporului, cauzei socialismului și comunismului.”²³

„Învățământul preșcolar are scopul de a contribui la stimularea gândirii și inteligenței copiilor (...), la educarea acestora în spiritul dragostei de patrie, partid și popor, formarea unor deprinderi de muncă, de ordine și disciplină, a trăsăturilor de caracter și comportare înaintate.”²⁴

„Învățământul primar și gimnazial (...) contribuie la educarea politico-ideologică și patriotică, la formarea moral-cetățenească.”²⁵

„Totodată, învățământul liceal asigură educarea politico-ideologică și moral-cetățenească a elevilor, formarea lor ca oameni cu un larg orizont de cultură și cunoaștere, cu un înalt nivel de conștiință socialistă.”²⁶

Prioritățile propagandei se extindeau astfel și asupra lor :

„Pentru un tânăr revoluționar, interesele societății socialiste devin țeluri personale, de la îndeplinirea cărora nu se va abate niciodată din drum.

²³ Art.1 din *Legea educației și învățământului nr.28/1978*.

²⁴ Art.24 din *Legea educației și învățământului nr.28/1978*.

²⁵ Art. 28 din *Legea educației și învățământului nr.28/1978*.

²⁶ Art.35 din *Legea educației și învățământului nr.28/1978*.

Demn, sincer, disciplinat, curajos, el respectă adevărul și cinstea, îndeplinind, prin tot ceea ce face, prin întregul său mod de viață și comportare, cuvântul partidului.”²⁷

Dezideratul acestei organizații, stipulat încă de la început în Regulament, „educarea în spiritul patriotismului a tuturor copiilor reprezintă obiectivul fundamental al activității desfășurate cu șoimii patriei”²⁸, urmarea pregătirea în spirit comunist a celor ce urmau să contribuie la construirea „societății socialiste multilateral dezvoltate”²⁹ și la întărirea cultului personalității³⁰, la legătura puternică și încărcată de semnificații între ei și Partidul Comunist (adeziunea lor la valorile acestuia) și, nu în ultimul rând, la un bagaj de cunoștințe cu conținut patriotic³¹ la nivel concret³² și nu doar simbolic³³.

²⁷ Ovidiu Zotta, „Spiritul revoluționar în oglinda faptelor pionierești”, în *Cutezători*, nr.6/1984, anul XVIII, (853), joi, 9 februarie, p.2.

²⁸ *Educația comunistă, patriotică și revoluționară a șoimilor patriei*, volum editat de Organizația Pionierilor din RSR, București, 1985, p. 18.

²⁹ Sintagmă introdusă încă din 1971, reprezentând debutul unei etape politico-economice distincte, marcată de cincinale, care reprezentau tot atâtea trepte în înaintarea țării spre comunism.

³⁰ *Educația comunistă, patriotică, revoluționară a Șoimilor patriei*, volum editat de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, 1985, p. 37.

³¹ Un citat edificator dintr-un articol semnat de Aghi Caraba, intitulat chiar „Educația patriotică”: „Educația patriotică începe la vârsta preșcolară prin învățarea istoriei patriei, a luptei poporului nostru pentru formarea sa, pentru formarea națiunii, a statului național unitar, prin cunoașterea mărețelor transformări revoluționare și a realizărilor obținute de poporul român pe calea socialismului. (...) la grădinițe se organizează activități care poartă denumiri de adâncă semnificație «Mulțumim partidului pentru copilăria noastră fericită», «Omagiu țării, conducătorului iubit», «Tinerețea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu», «Tovarășa Elena Ceaușescu în mijlocul copiilor». Dat fiind că materialul vizual are o pregnantă înrâurire în educația copiilor, în însușirea noțiunilor abstracte s-au realizat, încă de la grupele mijlocii vizionarea unor seturi de diapozitive intitulate «Frumusețile patriei», «Copilărie fericită», «Frumoasa ești, patria mea! »și «Ceaușescu, România, Pace!» [...] Cunoașterea ținutului natal, a prezentului glorios și a trecutului eroic ocupă un loc important în activitatea grupelor de șoimi ai patriei, prilejuind drumeții, vizite și convorbiri pline de învățăminte”. (în „Șoimii patriei”,

Consacrat pentru literatura sa adresată copiilor și tinerilor, director al importantei edituri Albatros, Mircea Sântimbreanu (1926-1999) este privit ca unul dintre activiștii cu „față umană” ai partidului comunist în domeniul culturii. Este o personalitate ce a avut un cuvânt greu de spus în redacțiile anumitor publicații, a îndeplinit funcții de conducere în domeniul educației și al organizațiilor pentru copii și tineret, și a jucat un rol important în istoria culturii oficiale a epocii. Speculând din interior breșele sistemului și negociind cu abilitate între diversele foruri ale puterii și scriitori, a participat la construcția unei literaturi onorabile. Datorită unei îndelungate experiențe didactice, absolvent de drept și de filosofie, a lucrat o vreme în mai multe școli, a fost unul dintre scriitorii populari printre copii și tineri, bun cunoscător al universului școlar și al pionieriei, iar prezența sa cu articole în paginile revistelor „Cravata Roșie”, „Cutezătorii” și „Luminița”, din emisiunile radio sau din antologiile de literatură pentru cei mici a fost constantă de-a lungul multor ani³⁴. Producția sa literară a cuprins o serie de titluri printre care *Recreația mare*, *Caramele cu piper*, *Cu și fără ghiozdan*, lucrări ce adaptau pentru mințile și sensibilitatea copiilor tezele modelului ceaușist și conturau pentru uzul lor chipul comunistului de omenie. Dezbaterea de idei era în cărțile lui centrată pe opoziția dintre bine și rău, dintre faptele bune ale cutezătorilor opuse elementelor

Revistă Editată de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, Anul X, nr. 12/1989, decembrie, p. 30).

³² În anul 1985 a fost construit la București Palatul Pionierilor și Șoimilor Patriei.

³³ Reproducem câteva paragrafe din Programul Unitar – Activități cu șoimi patriei în anul de învățământ 1989-1990, unde sunt menționate o serie de concursuri și acțiuni rezervate celor mici : concursul „Ce pot face două mâini dibace”, Concursul de artă plastică „Șoimii patriei omagiază patria și partidul”, Concursul de interpretare artistică „Copiii cântă patria și partidul”(care, după cum se specifica, răspundea dorinței lor de a-și exprima prin vers, cântec, dans simțăminte patriotice revoluționare).” (în „Șoimii patriei”, Revistă Editată de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, Anul X, nr.11/1989, noiembrie, p.15.)

³⁴ Între anii 1965-1971 s-au regăsit în paginile publicațiilor amintite și alți scriitori ai universului pionieresc și al răspândirii ideologiei în rândul copiilor, printre care enumerăm pe Gica Iuteș, Octav Pancu-Iași, Călin Gruia, Alexandru Mitru, Titel Constantinescu, Tiberiu Utan, Dumitru Almaș, Petre Ghelmez etc.

dizolvante, potențial periculoase pentru etica și echitatea socialistă, în care se încadrau șmecherii și chiulangiii.

Din perspectiva legăturilor cu tezele istorice și a ideilor referitoare la istoria contemporană, lucrarea puternic ideologizată intitulată *Să stăm de vorbă fără catalog* este un adevărat tratat de morală umanist-socialistă pentru pionieri, o veritabilă operă de propagandă înveșmântată în haină literară, menită a sluji de ghid indispensabil la orele de dirigenție. A fost una dintre lucrările lui Sântimbreanu care au făcut o carieră glorioasă, dacă judecăm după cele patru ediții cunoscute – 1967, 1971, 1973, 1981 – și este totodată ilustrativă pentru destinderea politico-ideologică din acești primi ani (1965-1971), cum o indică de altfel și promisiunea din titlu³⁵. Se pare că lucrarea a fost atât de reușită, încât putem spune că, în timp ce anii '50 l-au adus în centrul vieții și activității pedagogice pe Makarenko³⁶ și al său *Poem*, la jumătatea anilor '60 când modelul pentru România era perimat și depășit, l-a înlocuit cu succes această carte a lui Sântimbreanu. Într-adevăr, *Să stăm de vorbă fără catalog* a venit în întâmpinarea noii pedagogii odată cu destinderea ideologică și derusificarea, devenind pentru o bună perioadă un soi de manual alternativ la clasă, transformând practic ora de dirigenție într-o oră de învățământ politic. Rolul puternic pe care profesorul și dirigențele trebuia să îl joace în cadrul propagandei școlare era menționat chiar în note de arhivă prin hotărâri înmânate personal directorilor de școli pentru stabilirea exactă a „agitatorilor și mobilizatorilor școlari”: „În organizarea și desfășurarea orelor de dirigenție, ponderea principală o va deține cultura politică, educația moral-cetățenească a elevilor”³⁷. Noile schimbări de paradigmă ale regimului invadau treptat, dar sigur, spațiul școlar, iar din acest punct de vedere scriitorul a propus o formulă de lectură în care se îmbină farmecul condeiului său cu tezele ce trebuiau popularizate. Față de tonul agresiv, militant și agitatoric al lui Makarenko, Sântimbreanu a propus familiaritatea ludică, severitatea prietenoasă, elevii fiind

³⁵ Dată fiind și calitatea politică și ideologică a scriitorului în cadrul Editurii Albatros, era inevitabil ca ediția din 1981 a lucrării sale să nu fie revizuită și completată cu fragmente politice la zi, cu extrase din cuvântările tovarășului Nicolae Ceaușescu și nu în ultimul rând cu o secțiune finală despre copiii suferinzi ai lumii capitaliste.

³⁶ Autorul *Poemului pedagogic* care instiga la ură, uniformitate, violență.

³⁷ ANR, fond C.C. al P.C.R., Propagandă și Agitație, dosar nr. 56/1968, f. 10.

mai degrabă dojeniți și trași de urechi prietenește, abordări ilustrative pentru spiritul propagandei ceaușiste de la sfârșitul anilor '60. Deși subiectul povestirilor se dorea neconvențional, fără catalog, elevii putând savura atmosfera timpului liber și a destinderii de după ore, în realitate, mesajul era pus în totalitate în serviciul doctrinei.

În paginile manualelor sunt foarte des prezente citate aparținând chiar primului secretar al PMR Gheorghe Gheorghiu-Dej, referitoare la *omul nou* și la grija pe care partidul o poartă tinerei generații: „Partidul nostru construiește nu numai o țară nouă, ci și un tineret nou, un cetățean nou al țării noastre”. Investit cu atributul de „viitor al țării”, mai precis viitoare rezervă de slujitori ai regimului, membri de rând ai societății sau nomenclaturiști, tineretul era constrâns (ca de altfel reprezentanții tuturor palierele societății) să răspundă la îndemnurile comuniste. Prezența acestor citate, pe lângă valoarea lor ideologică intrinsecă, de vectori mobilizatori și agitatorici ai sistemului, mai aduc în prim plan o idee de care pionierii erau obligați să țină seama: aceea că erau datori să-și cunoască liderii, conducătorii, funcțiile acestora, să știe exact cine sunt transmițătorii acestor mesaje, care este rolul (și meritul, aportul) lor în realizările, în binefacerile de care se bucură țara sub comunism, pentru ca ei, pionierii, viitorul țării, să le poate aduce mulțumiri. Destinatarul final al adeziunii lor însuflețite era comunismul, însă mijlocit de partid, de liderii acestuia. A fost unul dintre pașii importanți în procesul de politizare al învățământului.

La propunerea lui Nicolae Ceaușescu – rezultată în urma referatelor emise de controalele din teritoriu – consfințită de aprobarea Plenarei CC al PCR din 3-5 noiembrie 1971, sunt organizate cabinetele pentru științe sociale în mai multe zone ale țării. Ele răspund „nevoilor învățământului politico-ideologic, universităților serale de marxism-leninism, lectorilor, cadrelor didactice, tuturor celor preocupați să aprofundeze științele sociale”³⁸. Cabinetele s-au dovedit

³⁸ Corina Pălășan, „Organizarea științifică a societății sau științele sociale în România primilor ani ai regimului Ceaușescu” în volumul *Structuri de partid și de stat în timpul regimului comunist*, Anuarul IICCR, vol III, 2008, p. 132.

utile pentru instruirea aparatului (propagandiștilor și lectorilor) Comitetului de Partid din județe³⁹.

În anul 1973 remarcăm prin dosarele de arhivă și documente cu critici aduse propagandiștilor, întrucât – considerau cei de la forurile superioare ale partidului – predarea științelor sociale, indiferent de nivel – școli generale sau licee – se făcea deseori în manieră „școlărească”. De cele mai multe ori, cunoștințele social-politice sunt predate în învățământul mediu de către cadre didactice nespecializate „a căror pregătire a fost lăsată de către Comitetele Județene de Partid aproape în exclusivitate pe seama Inspectoratelor Școlare”⁴⁰.

La sfârșitul lunii iulie a anului 1976, Nicolae Ceaușescu a hotărât reactivarea Comisiei Ideologice a CC al PCR, iar ședința Biroului Comisiei⁴¹ din data de 30 iunie a fost cadrul în care acesta și-a expus cu maximum de concretețe programul îndoctrinării. S-au discutat atunci probleme referitoare la ideologizarea din învățământul preuniversitar, iar sarcina de a implementa ceea ce a constituit subiectul dialogurilor le revenea propagandiștilor de la centru și din teritoriu. Ceaușescu a acuzat atunci existența poveștilor în curricula și pe pereții instituțiilor de învățământ preuniversitar. Acest gen trebuia să dispară, iar locul lui să fie luat de ore de informare și educație politică: „... să nu mai găsim în școli și grădinițe pe Făt-Frumos și pe Alba Ca Zăpada (...) trebuie să începem cu noul sistem, că educația trebuie dată chiar din creșe.” În timpul discuțiilor, Mihnea Gheorghiu a propus ca și tipăriturile pentru copii să intre în noul program ideologic. Nicolae Ceaușescu este de acord, iar completarea sa este una

³⁹ Un astfel de cabinet înzestrat cu resursele necesare desfășurării în bune condiții a studiului marxism-leninismului a fost înființat la Iași. „Cabinetul dispunea de o bibliotecă de 20 000 de volume, de un centru de informare și documentare cu un bogat material didactic (grafice, scheme, diagrame, organigrame privind realizările și perspectivele de dezvoltare ale județului Iași, construcția de partid și de stat, sociologie, filosofie, economie politică socialistă)”. Pentru mai multe detalii vezi Corina Pălășan, *op. cit.*, p. 147.

⁴⁰ ANR, fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar 20/1973, f. 11.

⁴¹ Din Biroul Comisiei au făcut parte: Dumitru Popescu, Cornel Burtică, Leonte Răutu, Traian Ștefănescu (prim-secretar al CC al UTC), Suzana Gâdea (Ministrul Învățământului), Mihnea Gheorghiu, Ion Popescu-Puțuri.

categorică: „Primele cuvinte pe care copilul trebuie să le învețe să fie despre muncă”⁴².

În concluzie, rolul ideologului în contextul învățământului preuniversitar a fost major, întrucât era cel dintâi cadru didactic ce le furniza copiilor primele noțiuni referitoare la marxism-leninism. Dincolo de desfășurarea cursurilor din sala de clasă – prin intermediul orelor de dirigenție, lectură suplimentară sau informare politică –, propagandistul avea datoria să se implice și în organizațiile de pionieri și ale șoimilor patriei și în gestionarea timpului liber al acestora. Din contextul documentelor de arhivă reiese grija Secției de Propagandă pentru o pregătire corespunzătoare a elevilor în acord cu noile teze ideologice formulate, iar din acest punct de vedere – ca actant și vector al puterii – propagandistului i-a revenit o mare responsabilitate.

Simona PREDA

⁴² ANR, fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație, dosar 38/1976, f. 9-10.